

SŁOWO OD REDAKTORA

LITERATURA NIE ISTNIEJE INACZEJ JAK WŚRÓD CZYTELNIKÓW. DLATEGO TEŻ ZA JEDEN Z NAJISTOTNIJSZYCH obszarów badań nad literaturą należałoby uznać jej recepcję. Fenomen recepcji zwykło się postrzegać jako to wszystko, co przydarza się literaturze od momentu jej zaistnienia wśród publiczności literackiej. Zatem w takiej „globalizującej” wersji stanowi ona konglomerat różnorodnych zjawisk i sytuacji. Do recepcji zalicza się fakty z obszaru komunikacji i metakomunikacji literackiej, polem obserwacji czyni się rynek wydawniczy, księgarsko-biblioteczny, wszelkie możliwe reakcje pozalekturowe, cyrkulacje literatury związane z możliwościami jej funkcjonowania poza obiegiem *stricto* czytelniczym (literatura w mass mediach, adaptacje kinowe itp.), różnorodne sposoby przyjęcia przez publiczność, jak również interpretacje. Zjawiska widoczne z perspektywy dystrybucyjnego ujęcia publiczności są łączone z faktami, które nabierają wagi, kiedy publiczność traktujemy jako kolektywny (integracyjny) podmiot działań¹. Obserwacji podlega obieg czytelniczy, „dobrowolny”, literatury i obieg zinstytucjonalizowany, „przymusu”, przedmiotem opisu są zjawiska z zakresu obiegu czytelniczego i obiegu znawców². Nowe projekty semantycznego wypełnienia pojęcia recepcji i wykreślenia jego zakresu przedmiotowego zwracają uwagę na fakt, iż literatura jest formą działania³ i że rezonans czytelniczy wykracza przecież daleko poza przestrzeń ściśle literacką, obejmując również to, co z literaturą robią i do czego jej używają przedstawiciele innych dyscyplin⁴.

Oczywiście, opis recepcji jako konkretnego zdarzenia historycznego przy takim jej rozumieniu wymaga aparatury w istocie niemożliwej do zaprojektowania. Zwracano na to uwagę w rozprawach sumujących dokonania badań nad recepcją⁵. Dlatego też w empi-

---

¹ Propozycję dystrybucyjnego i integracyjnego ujęcia publiczności sformułował Janusz Lalewicz w pracy: *Pojęcie publiczności i problem więzi społecznej*, w: *Publiczność literacka*, red. S. Żółkiewski, M. Hopfinger, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1982.

² O obiegu czytelniczym i obiegu znawców zob.: J. Sławiński, *O dzisiejszych normach czytania znawców*, „Teksty” 1974, nr 6.

³ A. Skrendo, *Recepcja literatury: przedmiot, zakresy, cele badań. Komentarz do tytułu i postscriptum*, w: *Sporne i bezsporne problemy współczesnej wiedzy o literaturze*, red. W. Bolecki, R. Nycz, Warszawa, Wyd. IBL, 2002.

⁴ J. Madejski, *Recepcja literatury: przedmiot, zakresy, cele badań*, w: *Sporne i bezsporne problemy współczesnej wiedzy o literaturze*, red. W. Bolecki, R. Nycz, Warszawa, Wyd. IBL, 2002.

⁵ Zob. H. Markiewicz, *Odbiór i odbiorca w badaniach literackich*, w: tegoż: *Wymiary dzieła lite-*

rycznych badaniach nad recepcją danej literatury z pokorą przystać musimy na niepełne, wycinkowe badania zjawisk i układanie mozaikowej w swej naturze panoramy wydarzeń oraz zgodzić się na zawężenie pojęcia recepcji i na ograniczenia w wykreślaniu przedmiotu opisu w zgodzie z przyjętym sposobem jej rozumienia. Nie trzeba pewnie przypominać, że sytuacja jeszcze bardziej się komplikuje, kiedy przedmiotem badań uczynimy literaturę tworzoną tu i teraz i – w istocie – przekaz wielotekstowy, albowiem w zakres badań wchodzi wówczas zagadnienie wyboru: co z „literatury” (i dlaczego, na jak długo itp.) jest faktycznie przedmiotem recepcji.

Wydaje się, że pozostawanie w kręgu „regionalnej”, krajowej recepcji literatury jest faktycznie zubożonym pisaniem jej historii. Z ontycznego punktu widzenia nie ma literatury krajowej, czy narodowej – każda jest, przynajmniej *in potentia*, uniwersalna i światowa. Uniwersalność lub narodowość są zatem tylko, wyostrajając sytuację, właściwością określonej literatury, często przecież przemijającą. Właściwość ta ma znaczenie w powstawaniu światowego rezonansu, aczkolwiek wpływ na to mają także czynniki istniejące po stronie odbiorcy. Dokumentując w ten sposób tezę o konieczności komplementarnego ujmowania recepcji, w której opisowi obecności w kraju towarzyszy opis obecności w świecie, wskazujemy jednocześnie na aspekty badawcze nieobecne w recepcji krajowej, a istotne w przypadku badań nad funkcjonowaniem literatury poza granicami. Obok polityki i strategii wydawniczej zagranicznych instytucji można dorzucić, bez ambicji systematyzacji, problemy takie, jak: strategie translatorskie, związki i korespondencje literatur, strategie wyboru i adaptacji, problemy związane z nauczaniem literatury polskiej jako obcej, interpretacje innokulturowe literatury.

Materiały pomieszczone w niniejszym tomie to pokłosie konferencji organizowanej przez dwie instytucje Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach: Pracownię Badań nad Językiem Polskim i Literaturą Polską na Świecie Instytutu Nauk o Literaturze Polskiej oraz Szkołę Języka i Kultury Polskiej. Konferencja odbyła się w dn. 8–10 czerwca 2009 roku w Cieszynie. Była to już trzecia międzynarodowa konferencja poświęcona recepcji literatury polskiej za granicą. Pierwsza, zorganizowana w 2005 r., podjęła temat zagadnień recepcji i odbioru literatury polskiej w świecie⁶. Ogólna tematyka spotkania była motywowana również chęcią orientacji, czy proponowana problematyka leży w obszarze zainteresowań zagranicznych i polskich polonistów oraz slawistów. W 2007 r. centralnym problemem były lektury (interpretacje) literatury polskiej czynione przez zagranicznych znawców, jednakże ze względu na wagę badań dyskutowano również nad innymi zagadnieniami tworzącymi zjawisko recepcji⁷. Organizatorzy przyjęli bowiem, że w ramach ogólnego zagadnienia recepcji literatury polskiej poza granicami kraju, które sprawia, że konferencje mają charakter wielozakresowy, proponowany będzie także temat przewodni każdego spotkania.

Tematem tegorocznej konferencji stał się problem obecności rozumianej jako: obecność literatury polskiej w literaturach innych kręgów kulturowych (korespondencje, związki,

---

rackiego, Kraków, Wydawnictwo Literackie, 1984; J. Chmielewska, *Ukryte założenia i aporie recepcji*, „Pamiętnik Literacki” 2001, z. 4.

⁶ *Literatura polska w świecie*, t. 1, *Zagadnienia recepcji i odbioru*, red. R. Cudak, Katowice, Wyd. Gnome, 2006.

⁷ *Literatura polska w świecie*, t. 2, *Lektury znawców*, red. R. Cudak, Katowice, Wyd. Gnome, 2008.

wpływy), obecność literatury polskiej w lekturach znawców (sposoby interpretacji tekstów literackich oraz sposoby obecności literatury polskiej w pracach polonistów zagranicznych), obecność literatury polskiej w zagranicznych obiegach zinstytucjonalizowanych (historie literatury polskiej pisane przez polonistów zagranicznych i tworzone dla odbiorców zagranicznych; literatura polska w podręcznikach i programach w szkołach średnich i uniwersytetach), zagadnienia translatorskie oraz adaptacje literatury polskiej. Zaproponowano dyskusję na temat form i sposobów obecności literatury polskiej w świecie w wyżej wymienionych kręgach.

W czasie konferencji, w obradach plenarnych i w sekcjach, wygłoszono ponad 40 referatów i komunikatów. Większość z nich znalazła się w niniejszym tomie. Zostały zgrupowane w książce w ramach kilku działów.

W dziale pierwszym (*Lektury znawców*) znajdują się autorskie interpretacje zagadnień z obszaru literatury polskiej. Estera Czoj podejmuje problem możliwości „dalekowschodniej” lektury wierszy Szymborskiej. Lektura tekstu Margrety Grigorevej jest interesująca ze względu na perspektywę „mapy” w czytaniu *Biegunów* Olgi Tokarczuk. Rosyjska badaczka Wiktoria Tichomirowa opisuje różnicowanie stereotypu portretowania Niemców w literaturze polskiej.

W dziale drugim (*Korespondencje. Recepcja jako „twórcza zdrada”*) zostały pomieszczone teksty komparatystyczne, mówiące o korespondencjach literatur i śladach literatury polskiej w obcych tekstach literackich, a także te, które pokazują istotne mechanizmy przekodowań dokonywanych z różnych powodów w przekładzie literatury polskiej na inne języki. O swoistej asymilacji tematyki żydowskiej obecnej w twórczości polskiej na gruncie niderlandzkich przekładów pisze Kris Van Heuckelom. Kalina Bahneva wyjaśnia przyczyny zamiany kodu ekspresjonistycznego na symboliczny w bułgarskich tłumaczeniach *Hymnów* Kasprowicza. Badająca związki i paralele literatury polskiej i łotweskiej Krystyna Barłowska proponuje komparatystyczną refleksję nad powieścią Upītsa i *Chłopami* Reymonta. Dorota Żygadło-Czopnik bada ślady literatury polskiej w twórczości Topola.

Dwa następne działy zawierają rozprawy będące syntetycznymi omówieniami recepcji literatury polskiej w poszczególnych krajach (prace Maryli Laurent, Józefa Zarka, Józefa Królczyk-Bremer, Yi Lijun w dziale *Recepcja literatury polskiej*) i poświęcone współczesnej recepcji najczęściej najnowszej literatury polskiej (artykuły Wiktora Choriewa, Izabeli Mroczek oraz Filipa Koziny i Ćurdicy Čilić Škeljo w dziale *Obecności ostatnich lat*). Potężnemu ładunkowi informacyjnemu tych tekstów, mówiących przecież często o recepcjach „egzotycznych”, towarzyszy również różnorodne rozumienie recepcji i wskazywanie różnych form obecności. Mowa tu i o studiach nad literaturą polską, i o przekładach. Znajdziemy także solidne socjologiczno-literackie studium poświęcone literaturze polskiej w Chorwacji.

Następne trzy działy (*Gombrowicz obecny?, Herbert w krajach ościennych, Obecności twórców, twórczości i dzieł*) to wystąpienia poświęcone recepcji poszczególnych pisarzy, jak również dramatów (Lucyna Spyrka) i adaptacjom *Wesela* (Agata Firlej). O recepcji Herberta piszą: Marie Sobotková, Krzysztof Krasuski i Olesia Nachlik. Tom proponuje również lekturę trzech zróżnicowanych aspektowo tekstów na temat pisarstwa autora *Pornografii*. Są to wystąpienia Wojciecha Solińskiego (obecność w Czechach), Cristiny Godun (Gombrowicz w oczach Rumunów) oraz refleksja z zakresu komunikacji między-

kulturowej Ewy Sławkowej związana z tłumaczeniem *Ślubu* na język arabski. O „lokalnych” recepcjach Leśmiana, Szymborskiej, Białoszewskiego i Zagajewskiego, koncentrując się często na problemach przekładowych, mówią wystąpienia Marty Kaźmierczak, Jaśminy Puchały, Adriany Kovachevej, Jacka Hnidiuka.

Przedostatni dział (*Literatura polska w obiegu zinstytucjonalizowanym*) zawiera teksty dotyczące: problemu pisania syntezy historycznoliterackiej dla cudzoziemców (Pavol Winczer), uprawiania polonistyki uniwersyteckiej i metodologicznego uatrakcyjniania programu (Elwira Grossman) oraz badań nad literaturą polską i nauczania jej na polonistykach (Cheong Byung Kwon, Lidia Tanuszevska).

Ostatni dział (*Różne rodzaje obecności*) jest ważny, albowiem wskazuje, iż taki temat jak „obecności”, prowokuje do innego, fascynującego w swej odmienności od dotychczasowych, oglądu literatury polskiej pisanej poza granicami kraju (drugi niejako aspekt „literatury polskiej w świecie”). To teksty Anny M. Packalén Parkman i Marka Bernackiego. Jest ważny także dlatego, że wskazuje na istotną rolę w badaniu obecności literatury tego, co poza tekstami: związków towarzyskich pisarzy, kształtowania się środowiska tłumaczy i ich preferencji, a także pozabadawczej refleksji nad odbiorem. Wagę tych zagadnień ujawniają wystąpienia Andrei de Carlo, Michała J. Mikosia, Li Yinan.

W konferencji uczestniczyli doświadczeni badacze od kilkunastu lat zajmujący się literaturą polską (i jej recepcją) i badacze młodzi, podejmujący dopiero działalność naukową. Można mówić pewnie o gronie stałych uczestników konferencji. Wystąpienia miały różny charakter gatunkowy – od rozpraw po przyczynki i naukowe impresje. Każde z nich wносиło jednak wkład do wiedzy, jaką zyskaliśmy na temat obecności literatury polskiej w świecie z poprzednich spotkań, kontynuując tematy i zagadnienia, proponując opisy nowych obszarów, uzupełniając tę wiedzę i poszerzając ją o kolejne wątki. Mam nadzieję, że tom materiałów konferencyjnych będzie również istotnym wkładem do badań nad recepcją naszej literatury prowadzonych od lat przez polskich i zagranicznych badaczy.

Romuald Cudak